

О ЗУБУНУ У БОСНИ

Као испитивач насеља и порекла становништва и као кустос Етнографског музеја у Сарајеву, приликом својих путовања и сређујући материјал етнографске збирке, поред осталог сам обраћао пажњу на народну ношњу, а нарочито на вез и женску горњу хаљину — *зубун*. А кад се сравни одевање и кићење по нашим народним песмама са белешкама и опажањима на путовањима и са сабраном ношњом у етнографским музејима, осећа се потреба, да се реконструише слика средњевековне народне ношње јужнословенских земаља. Потребно је, дакле, да се што детаљније и свестраније проучи наша народна ношња. Из студије „О зубуну јужнословенских земаља“ издвојио сам грађу и опажања из области која ми је више позната, а то је Босна. Приликом излагања ћу се држати овога реда: истаћи ћу важност зубуна као свечане горње хаљине; осврнућу се на географску распрострањеност зубуна; даћу преглед свега што је забележено о зубуну разних босанских крајева и двеју суседних области: Херцеговине и Баније са Кордуном у Хрватској; сравнићу шаре са зубуна, нарочито оног са Осаћанке, са извесним шарама босанских стећака и дати о томе свему закључна своја разматрања.

1. *Важноста зубуна и његова географска распрострањеност*. — Зубун је најсвечанији део женскога одела. Носи се лети преко кошуље, а зими преко дуге црне или беле сукнене хаљине стегнуте појасом. Сматра се за непристојно кад жена изађе на скуп без зубуна (изуевши летње радове на њиви — да не смета у раду). Значајна је констатација Д-ра С. Тројановића о географској распрострањености зубуна. Он каже: „И име *зубуна* заузима огромне географске и националне просторије. Сем код Срба и Хрвата за њега знају Бугари, Руси, Цинцари („чпун“), Арбанаси итд., па је зато врло сумњиво што га лингвисте трпају у турско порекло! За ова два одела може се рећи да су по свему препотопска, јер нити имају дугмади ни петљи, или чега другог да се могу закопчати, нити џепова да се може у њих што оставити, па чак ни поставе. Говор је само о најстаријим облицима. Затим су и хаљина и зубун претежно женска одела, а оне су врло конзервативне, што би говорило за велику старину тога одела. Због тога тешко да би оне тако крупну ствар примиле од Туркиња. А наше Туркиње, колико сам год могао брижљиво да трагам, немају тог одела.

Тек ако хоћемо да идемо сасвим далеко, могло би се још пристати да су можда индо-европског...¹ Тиме се Тројановић дотакао и проглема прапорекла зубуна.

У Босни има много крајева где се зубун одржао, а у многима је на домаку и сасвим га нестаје. Највише се још одржава у областима Босне које су на косама и падинама Динарских планина и, изгледа, да се област зубуна подудара са Цвијићевим режимом патријархалне културе². Нестаје га посве према Херцеговини и Посавини.

О зубуну се у Босни врло мало писало. Као помоћ даљем проучавању зубуна потребно је дати преглед свега онога што је написано о зубуну у Босни и у њеним поменутим суседним областима. То ће послужити као потстицај за даљи рад на проучавању зубуна.

2. *Преглед лијтературе о босанском зубуну.* — Цвијићеви сарадници на Српском етнографском зборнику (Насеља и порекло становништва) само су се, скоро узгред, дотакли овог важног комада женског одела, нарочито онде где га је посве нестало, па је још само у живом сећању.

Најстарији помен зубуна у Босни има из 1352 године. Мађарски историк Талоци у расправи: „Марија војводкиња од Босне, грофица од Хелфенштајна“ износи списак ствари које је поменута Марија, из босанске владарске породице Котроманића, донела у опреми кад се удала за грофа Урлика од Хелфенштајна, једног од земаљских кнезова немачки. У том попису из још нештампане Габелковерове кронике стоји да је имала поред осталог: 14 огртача, 11 сукања, 2 *зубуна* и 5 кошуља³. Не може се проверити како је што преводио из оригинала и како тамо стоји.

Прота Никола Беговић за зубун у Банији (пограничној области у Хрватској са Босанском Крајином) каже ово: „Зубун је одјећа од вуне домаће, нема рукава, већ се тако облачи. Ризом веженом и срмом зубун је прекрасна ођећа. Пуна је Црна Гора и Босна и већ они предјели српски овога зубуна. Дјевојке носе бијел зубун, а жене оморен, плаветан“⁴. У истој књизи Беговић вели: „Око Вељуна има зубуна и то у старе чељади“⁵. И. Димић у чланку: „Српска народна ношња у Босанској Крајини“ вели за зубун: „Поврх кошуље женске облаче једну доста дугачку а уску аљину, тако звани зубун. Зубун је од сукна домаћега, тако начињен, да се не море на прсима саставити. Он покрива дакле само леђа на домак доњих прегиви од кољена. На зубуну острагу ударени су кајиши од различите ризе као: зелене, црвене, жуте, модре, бијеле и т. д., а по овој опет извезене су са свилом различите гранчице, кукице, завијутци, друге многобројне

¹ Д-р Сима Тројановић: Сретечка жупа и њена изумрла ношња („Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу“, стр. 424). — ² Јован Цвијић: Балканско Полуострво и јужно-словенске земље (у преводу Боривоја Дробњаковића), књ. I, стр. 154. — ³ Гласник Земаљског Музеја за 1893, стр. 24 и 25. — ⁴ Никола Беговић: Живот и обичаји Срба-Граничара, 1887, стр. 14. — ⁵ На истом месту стр. 15.

шаре, које много времена одузму нашој женској чељади, док то све направе и извезу, да се не застиде својих другарица кад на збор дођу¹.

Јелица Беловић-Бернадзиковска у делу: „Gragja za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada“ убраја у зборарску одјећу босанске Крајишкине поред осталих и зубун кад вели: „Горња јој је хаљина сукнен, ризом опшивен и мајсторски везен зубун, на коме је свака грана, сваки крстић по другојачијем урнеку изведен². На другом месту она каже: „Џубун рибнички (околина Кључа) врло је лијепо извезен. Од мрке је вуне, а отрага низ руб и низ стране широко везен. Техника је веза „прошав“ (Kettelstich) и лозање. Најприје израде лозање (Stielstich) а онда пуне прошавом и граде „ђулићима“ (Zierstiche). Тај вез зову вуном. Неке везу само лозањем, а не пуне прошавом. Прошав је веома вјештачки везен“³. Значајно је место о поплетиху, врсти веза што се ради на зубуне у Раткову. О њему каже: „Везе се на ситну иглу у ове урнеке: колица, огњила, куке, ђулићи ит.д. Везе се на „кафчиће“ и „ускљунчиће“ и на „поткрају“ зубуна. Зобун је искићен овтоком, струком и грађом. У грађу везу и украсне заботке: „перле“ (врста ниског веза и веза на буше свилом), биљезине (Schnurstich aus einem rothen und blauen Faden), ђулиће и златне гајтане. Неке ударе и кере (Borten) готове, купљене (котар Кључ), а неке и по два реда ђинђува навежу. Исти вез поплетих зову другдје и верижац, а негдје и ланчић. Читав овај накитни апарат, којим ките зубуне (заједно са перлама, керама, ђулићима, овтоком, жеритом, ђинђувама ит.д.) зову „грађа“. Зобун овакав стоји и по шест круна. Ако је једноставан, зову га „зобунетина“. Зобуни су обично мрко модри, а везови у грађи такође су загасите боје, мало су када сјајни. У неким је селима адет и „грађа за изрезе“ или „вез на уметке“⁴.

Лука Грђић-Бјелокосић описујући херцеговачку ношњу вели за зубун: „Поврх хаљине је код жена зубун у обични дан у црно обојен, а у дјевојака бијел к’о снијег. У свечани је дан у имућнијих жена *ћурдија* или црвена или модра, а у дјевојака човни зубун са мало веза. И *ћурдија* и зубун стижу до ниже кољена“⁵.

Прота Тома А. Братић (Народна ношња у Херцеговини) помиње зубун и каже: „Дјевојке и младе невјесте мјесто мавене *ћурдије* носе бијеле зубуне или корете, и то дјевојке сукнене или свитне, а невјесте свитне. Свитни зубуни су грађени златом, то јест, везени су низ прса и на пешима, а имају низ прса златом оплетена пуца“⁶. — Говорећи о *ћурдији*, о којој сам стекао уверење да је то зубун преиначен утицајима варошке балканске ношње, вели: „*Ѓурдије* су дуге као и долама, кроје се на фистан као и бијели свитни зубун т. ј. озгор до паса

¹ Босанска Вила за 1889, стр. 153 и 154. — ² Jelica Belović-Bernadzikowska: Gragja za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada (Suplementni dodatak) 1898, II, стр. 187. — ³ Јв. стр. 189. — ⁴ Јв. стр. 109. — ⁵ Лука Грђић-Бјелокосић: Из народа о народу, књ. II, стр. 38. — ⁶ Гласник Земаљског Музеја за 1906, стр. 241.

уско да припије уз тијело, а доље се ударе клини, те дође широко на фиштан. Ђурдија је овточена златним или свиленим гајтаном, мјестимично има и нешто веза низ прса са ситним златним или свиленим пуцима. Уз шве око клина и џепова ударају се златни ширити или свилени гајтани и онда китице уза то. Овако је с обе стране, те овај комад ношње врло лијепо пристаје уз женски струк¹.

Поп Стјепо и Владимир Трифковић у раду „Сарајевско Поље“ веле о ђурдији ово: „Богагије сељанке о великим свецима носе још и „велике хаљине“: *антерију* и *ђурдију*. Антерија је од шамалађе (полусвилена тканина која се добавља из Цариграда за прављење антерија и копорана) или од ћитабије, дуга до чланака, са рукавима на ковчалуке и са златним арчевима и гајтанима. Облачи се по ђечерми, и искључује копоран. По антерији се облачи или ђурдија или *кубурија*. Ђурдија је без рукава, а кубурија је са рукавима, иначе су у свему једнаке. Направљене су од чохе, већином мавене, постављене самурима и дуге до паса. Мјесто ових неке су жене носиле до сада и *велику* (дугу) *ђурдију*, која се од мале разликује тиме што је дуга до чланака, са постављеном завраћеном јаком, под пазухом набрана, са прорезаним џеповима, око којих су биле по три златне ките. Боје је увијек плаве“². Истичући да је у старије време, за турске владавине, у Босни „женскиње морало носити *ђурдице* бијеле боје“, писци наводе: „Данас се бијело одијело може видјети само у планинским крајевима идући Херцеговини, па и то само радним даном, а свецем или кад куда иду облаче црно. Женских *бијелих ђурдица* могло би се наћи и у овом крају у сандуцима старијих жена“³.

Испитивач Бјелајског Поља, Петар Рађеновић, у раду: „Села парохије Крњеуше у Босни (код Петровца)“ вели за „сукнени и везени зубун да је већ сасвим ишчекао“⁴. Он је 1921. год. видео зубун на жени у Доброселу, уз суву међу до области Баније у Хрватској, где носи само код куће, а не би га хтела понети нипошто на сабор и ркви⁵.

У Змијању је „зубун горња сукнена хаљина без рукава. Не сапиње се вероватно из тежње да се истиче: вез на прсима, китнастост тканице, шаре на прегачама и сребрн накит. У зубуну је изражен и струк и стаситост жене. Код девојака је беле боје, а код жена затворено плаве боје. Састоји се од сукна, које је изваљано у ступи и „пришава“ од „грађе“. То је поширок комад плаве чохе са свиленим везом и златотканим и сребрнотканим тракама и са ситним стакленим бобицама — ђинђувама — разних боја наоколо од пазуха до пазуха и по дну зубуна. У новије време све је краћи и са ужим везом“⁶.

Д-р М. С. Филиповић је хватао везу височке ношње са херцеговачком и старовлашком и вели: „У ношњи православних жена има више делова из балканске варошке ношње: димије, ђечерма, кратка

¹ Поменути Братићев опис ношње, стр. 242. — ² Насеља, књ. V, стр. 80. — ³ Насеља, књ. V, стр. 81. — ⁴ Насеља, књ. XIII, стр. 183. — ⁵ Насеља, књ. XX, стр. 382. — ⁶ М. Карановић: Женска ношња у Змијању. Гласник Земаљског Музеја за 1926, стр. 142.

1. Ћурдија млађе жене у околини Сарајева. — 2. Ћурдија старије жене у околини Сарајева. — 3. Зубун Змијањке. — 4. Зубун Осањанке. — 5. Зубун у Скендеракуфској Врховини.

ћурдија и антерије¹«. — Помиње да је ћурдија код католикиња око Сутјеске дугачка и уска и да такву носе жене по северној Босни. За делове одела код Муслимана навео је више назива, а међу њима *ћурдија* или *бенлук* без рукава². О ћурдији и како се носи вели ово: „По горњем делу тела католичке жене носе *јечерму*, која у главном штити леђа а врло мало груди, а по овој црну ћурдију без рукава, која је доста дугачка, али се напред не могу саставити пешеви. И православне жене носе јечерму. Кад је хладно јечерму носе преко *џамуклије* и облаче ћурдију или ћурдицу. Ћурдија је код православних жена кратка и допире мало ниже до паса. Кад излазе куда, по ћурдији облаче још дугачку антерију с рукавима. Ова ћурдија и антерија су пореклом из варошке ношње“³.

3. *Опжања о зубуну на џушовањима и у музејима.* — Свему овоме што смо изнели о босанском зубуну додаћемо своја опажања са путовања по разним крајевима Босне и приликом сређивања материјала у Етнографском музеју у Сарајеву.

Сл. 6. Наличје зубуга Осананке.

Из Осата, области на Дрини, има на фигурини Осананке у Сарајевском музеју зубун који је ношен пре 40 година. Зубун (сл. 4) је дуг и од бела је сукна. Сав је извезен црном вуницом у колутове на свртак и завијаче су истакнуте жицом црвене боје. Лепирице од месинга ударене су по целом зубуну а ките, црне и црвене, су по саставу јаке и скутова. Завијаче спужаста облика јаче се истичу на наличју зубуна (сл. 6.).

За Сарајевски музеј су откупљене две ћурдије, млађе (сл. 1) и старије жене (сл. 2) из планинског дела околине Сарајева. Ћурдије су израдили абаџије у Сарајеву. Шаре зову: кафазтецел, преплетел,

тецел, џулане гране, суруда, осука и колета под пазухом.

У области Јању, среза Јајце у Босни, истиче се зубун својом дужином и широким везом по дну (сл. 12). Опточен је свуда наоколо траком

¹ Височка Нахија. Насаља, књ. XXV, стр. 318 и 320. — ² и ³ М. Филиповић, пом. дело, стр. 315, 316.

7. и 8. Шаре на надгробном споменику у Ботаничкој башти Сарајевског музеја који је допремљен са Влађевина (срез Рогатица). — 9. и 11. Шаре на споменику у Очељу (срез Високо). — 10. Шаре на споменику који је уз споменик кнеза Батића у Копошићима (срез Високо).

чохе црвене боје. Изнад веза су израђени колутови, попут шара Осаћанке, од зелене чохе са прошавом. Китњаст и лепо израђен зубун сам видео на вашару о Михаљадну у Јајцу (1929 год.) на жени Симе Маријанца из Јања.

Поменут је опис зубуна (сл. 3) у Змијању, области између Врбаса и Сане.¹ Зубун је све краћи што се иде ближе Бањој Луци и Приједору, док га на домак Саве сасвим нестаје. Зубун у Скендервакуфској Врховини (сл. 5), с десне стране Врбаса, нешто је краћи него у Јањанке, да се истиче „узвеза“ по дну кошуље. Само у сандуку чувају зубун беле боје. На сабору о Илиндану у Пецкој (1924 год.) видео сам на две девојке беле зубуне извезене и богато искићене.

Сл. 12. Жене у Јањи приликом молитве о „житним маслима“ у Грбавичком Пољу (срез Јајце).

4. *Сличности шара на зубуну Осаћанке са шарам на средњевековним босанским надгробним споменицима.* — Пада у очи сличност шара на босанским надгробним споменицима — стећцима или „мраморовима“ из времена пре Турака са шарам на зубуну Осаћанке и Јањанке. Д-р Ћиро Трухелка први је уочио те шаре на стећцима и на њих обратио пажњу и назвао их вије или спирале.²

У Ботаничкој башти Сарајевског музеја у групи стећака уз надгробни споменик војводе Мијотоша има један мањи облика сандука са шарам (сл. 7 и 8). Те су шаре и на надгробном споменику у Очевиљу, области Височке Нахије, који помиње Д-р Миленко С. Филиповић³

¹ Гласник Земаљског Музеја, год. 1926, стр. 142. — ² Гласник Земаљског Музеја, 1891, стр. 374 и 377 — ³ Насеља, књ. XXV, стр. 368.

(сл. 9 и 12¹). Уз познати споменик кнеза Батића у Копошићима, срез височки у Босни, који је детаљно описао Коста Херман¹, истиче се и обликом и шарама један споменик у непосредној близини (сл. 10) и до њих мањи, по свој прилици дечији. На томе је споменику композиција спирала. Исто је тако композиција спирала и на надгробном споменику у Бакићима, више Олова, који је детаљно описао (са сликама) Д-р Миленко С. Филиповић.² Те су шаре у лози на надгробном споменику из села Липеновића у Подрињу, који је узео за пример Д-р Едмунд Шневајс.³ Ове се кривуље истичу и на босанском саркофагу из Крижевића који доноси Влад. Скарић⁴. Вије, спирале су облика фибула из преисторијских насеља. Д-р Ђиро Трухелка је нашао и у Јужној Србији у Вучијем Долу у гробници халштатског доба и назвао је *спирална фи ула*⁵.

Све ове шаре на поменутих надгробним споменицима сличне су шарама на зубуну Осаћанке (сл. 4) а то се још боље види на налицју зубуна (сл. 6) где се јаче истиче прошав. Овакве шаре зову завијаче на „сврткове“. Мисли се на облик сврдла и карсни феномен вртаче у који увире вода окретањем у „чеврнтију“. Та вија, спирала, завијача на свртак личи на кућу спужа, на женску плетеницу косе у курјуку и на змију кад је смотана у почивању. Шаре тога облика виде се и на зубуну Јаћанке и то у везу свилом по ризи (комадима чохе) и изведено од комада зелене чохе изнад веза са прошавом скоро по свој полеђини. Ове шаре на средњевековним надгробним споменицима, осим декоративне своје стране без сумње имају и симболичко значење, а вероватно и ознаку пола и сталежа.

5. *Завршна разматрања*. — По кроју и орнаментима у Босни се разликују у главном три типа зубуна: змијањски, средњобосански и осатски (на Дрини). Поменута је на другом месту ранија распрострањеност типа змијањског зубуна, а то је: Босанска Крајина, северна Далмација, Лика и Банија, завршно са Жумберком.⁶ Нестало га је у Лици, Банији и у северозападним деловима Босанске Крајине; задржао се у Бањалучкој Врховини, Змијању, Јању, северној Далмацији и код старих жена у Босанском Грахову, Гламочком Пољу и Уначкој Жупи. Ови горе поменути крајеви чине етничку целину. И по кроју и по украсима разликује се зубун Осаћанке од зубуна Змијањке. Овај осаћански зубун ближи је зубуну Јужне Србије. Зубуне змијањског и осаћанског типа одваја једна шира зона краће хаљине која се зове *ћурдија* и која је распрострањена по средњој Босни а прелази у Херцеговину и у старовлашке крајеве. Не бих се могао сложити са Д-р Миленком С. Филиповићем да је *ћурдија* као и антерија пореклом из варошке

¹ Гласник Земаљског Музеја, 1891, стр. 391—395. — ² Гласник Земаљског Музеја, 1928, стр. 73 и 74. — ³ Гласник Скопског Научног Друштва, књ. V (2), стр. 274. — ⁴ Гласник Земаљског Музеја, 1928, стр. 144. — ⁵ Гласник Скопског Научног Друштва, књ. V (2), стр. 63. — ⁶ Гласник Земаљског Музеја, 1926, стр. 146.

ношње.¹ Склонији сам веровати, да је ћурдија наш толико простором распрострањени зубун, само у неколико преиначен под утицајима варошке ношње, јер је Сарајево центар области ћурдије. Постао је краћи, са уметцима, да се јаче истиче стас; добивао облик варошке доламе и формиран са називом ћурдија према димијама, једном комаду примљене балканске варошке ношње, и шалварама које носе планинке у околини Сарајева. Раније је и ћурдија била беле боје² као што је случај са зубуном свих области у којима се носи; а чак и Вук помиње („Рјечник“, државно издање, с. 223) да је зубун у Србији, када се носио, био беле боје. И шаре на ћурдији су преиначене утицајима мајстора абација, који су израђивали ћурдије.

Интересантан је назив грађе на зубуну у Змијањке који зову *риза*; то су комади чохе по којима је вез свилом разне боје и ти су комади пришивени по дну зубуна (сл. 3, 5 и 12). По Јиречеку благајница средњевековних српских владара звала се ризница и објашњава да је риза старосрпски и да значи свечано одело, црквена одежда.³ Отуда и ризница у смислу оставе најскупоценијих хаљина. Беловић-Бернадзиковска (у поменутом „Рјечнику“, стр. 276) вели, да је риза исто што и *свиџи* (а то је свечани огртач златом изаткан). У Боки се у здравици изражава жеља: „Гола ризом приодио!“ У Скопској Црној Гори риза је хаљина са црном орнаментиком.⁴ У Херцеговини је по народном изражавању сваки нов комад одела *нова риза*.⁵ У Боки, у селу Бијелој, парохијална црква Риза Богородичина⁶ везана је за Немањиће, да је њихова задужбина (православна црква слави тај празник 31. августа по ст. кал. Због тога је и наговештена претпоставка, да су то, свакако, остаци средњевековне властееоске ношње.⁷ Гр. Божовић вели за зубун Галичанке да је „најлепши остатак нашега средњевековнога властелинскога зубуна“.⁸ Према свему изгледа да је зубун из прасловенске давнине; да је овакав какав је данас формиран код мање властеле Средњег века; да је одржан у селима области патријархалног режима све до сада и да је преиначен у средњој Босни под утицајем сарајевске варошке ношње. Кад се детаљније и свестраније предузме проучавање ћурдије и установи њено географско распрострањавање, моћиће се пратити и процес њеног прилагођивања варошкој балканској ношњи.

Из приложених фотографија се види сличност шара на зубуну Осаћанке и шара на стећцима које зову „мраморови“. Д-р Ђиро Трухелка вели: „Тај мотив сјећа нас најпримитивније људске културе а налази се на старинама скоро свих прехисториских народа“. Сматра их „културним плодом самога народа, који их је замислио без туђе помоћи због тога што су из низа најједноставнијих декоративних елемената произашли“⁹. Беловић-Бернадзиковска је нашла ову спиралу

¹ Насеља, књ. XXV, стр. 316. — ² Насеља, књ. V, стр. 81. — ³ Јиречек-Радовић: Историја Срба, књ. II, стр. 50. — ⁴ Насеља, књ. III, стр. 470. — ⁵ Гласник Земаљског Музеја за 1906, стр. 243. — ⁶ Насеља, књ. IX, стр. 505 и 506. — ⁷ Гласник Земаљског Музеја, 1926, стр. 145. — ⁸ „Политика“ од 27. октобра 1929 год., бр. 7716, стр. 8. — ⁹ Гласник Земаљског Музеја, 1891, стр. 374.

у везу по ризи, зове је кука и истиче да те шаре има на босанским средњевековним стећцима и на словенским посудама из доба словенске сеобе, и назире у томе мотиву прастари символ свастике, које има на споменицима старих културних народа (Gragja за tehnološki Rječnik, стр. 403). — Д-р Вилке је нашао ову шару на керамичкој посуди из преисториског насеља у Бутмиру (Сарајевско Поље).¹ Композицију тих спирала у свастику установио је Д-р Милован Гаваци у шарамa на ускршњим јајима². Д-р Миленко С. Филиповић вели: „На стећцима нарочито пада у очи двострука спирала и испуњавање чеоне стране стећка таквим двама спиралама“³.

Није то пуки случај да су шаре једнаке и на стећцима и на зубунима него има међусобних утицаја. Споменик кнеза Батића је најближе споменику са шарамa (сл. 10). Судајући по завршетку на натпису кнеза Батића који гласи: „Си билиг постави госпоја Вукава с мојими добрими. Живу ме вјерно служаше и *мртву ме послужи*“⁴ сва је прилика да је тај споменик, који је сав ишаран вијама, споменик Вукаве жене кнеза Батића. Служење и мртву може се само тако објаснити што је покопана као жена уз човека.

На основу изложеног се може претпоставити: 1. да е споменик са спиралним орнаментима (сл. 10) споменик госпоје Вукаве, жене кнеза Батића; 2. да су на споменицима властелинки исклесане најомиљеније шаре са њихових свечаних горњих хаљина и као украс и као ознака да су то надгробни споменици жена; 3. да су се те шаре на зубуну Осаћанке и Јањанке сачувале све до данас.

Милан Карановић.

Résumé. — L' auteur communique ici ses observations sur le *zubun*⁵ (paletot) de Bosnie, tirées de son étude sur le zubun des pays yougoslaves. Il signale d'abord l'importance de zubun qui représente la partie extérieure la plus solennelle et la plus importante du costume féminin. Il parle de sa distribution géographique et donne un aperçu de tout ce qui a été noté sur le zubun de Bosnie et des autres régions. On voit, d'après la bibliographie citée, que le zubun est connu en Bosnie déjà en 1352. En comparant les dessins du zubun, notamment celui de Osat et de Janjina en Bosnie, il souligne l'analogie qui existe entre ces dessins et ceux qu' on observe sur les monuments aux morts de Bosnie („stecci“, „mramorovi“) datant de l'époque avant les Turcs. Dans ses conclusions, l'auteur arrive à distinguer, suivant la coupe et l'ornement, trois types de zubuns de Bosnie: celui de Zmijanje, celui de la Bosnie moyenne et celui de Osat. Le premier type s' est conservé dans la Vrhovina (région de Banjaluka), à Zmijanje, à Janj et dans quelques autres régions. Le zubun d' Osat se rapproche de celui de la Serbie du Sud, pendant qu'en Bosnie moyenne on porte un zubun de femme plus court, désigné sous le nom de *courdia*. Ce dernier type de zubun s'observe aussi en Herzégovine et dans la région de Stari Vlah. Enfin, l' auteur croit que le zubun date encore de l' antiquité slave, que sa forme actuelle a été créée par la petite noblesse du Moyen Age et qu'il s' est maintenu jusq' à nos jours dans les milieux à régime patriarcal.

¹ Гласник Земаљског Музеја, 1909, стр. 197. — ² Сепарат из XXVII. књ. Zbornika за narodni život i običaje Južnih Slavena, стр. 6. — ³ Гласник Земаљског Музеја за 1928 год., стр. 75. — ⁴ Јб. Стојановић: Стари српски записи и натписи, бр. 231. — ⁵ zubun = zouboun.